

Da kvinderne gik til valg

- en historie om Liste D

Af Lise Schifter, Fredensborg Arkiverne

I år er det præcis 100 år siden, de første kvinder fik plads i Asminderød-Grønholts sogneråd. Fru Jenny Høj og Fru Dessau blev valgt ind som 2 kvinder blandt 13 mænd i en forsamling, der hidtil udelukkende havde bestået af mænd.

Det var imidlertid ikke kvinderne i kommunens første forsøg på at få politisk indflydelse. I 1908 havde kvinderne fået valg- og stemmeret til de kommunale valg og i 1909 stillede Liste D op dog uden at få plads i sognerådet. Det skete under stort furore, der får det fredelige valg af Høj og Dessau til at blegne ved sammenligning.

Kvindesagen vinder frem

Siden 1870'erne havde arbejdet for flere rettigheder til kvinderne vundet mere og mere frem over alt i landet. Der blev oprettet foreninger, der kæmpede for ret til

Liste over sognerådsmedlemmerne 1913. Avertissementstidende 1. april 1913

uddannelse som et oprør mod *"følelsen af tomhed i deres [kvindernes] liv og bitterhed over, at de ikke, ligesom mændene, opdrages til en selvstændig gerning"*, som det står i tidsskriftet *Kvindesagen* fra 1887.

Sideløbende hermed agiterede kvinderne (og deres mandlige støtter) for valgret til kvinder, og i 1886 fremsatte Frederik Bajer et lovforslag om valgret for kvinder til de kommunale valg med argumentet:

"hvorfor skulle Kvinder udelukkes fra Valgretten? Hvem er det, der ere udelukkede fra Valgretten foruden Kvinder? Det er Børn og Forbrydere [...] Jeg tror ikke, at der er nogen Fare for, at Kvinden vil misbruge hverken Valgretten eller Valgbarheden. Jeg tror ikke, at Nogen vil opstille det Skræmmebillede, at Kvinderne [...] vilde udelukke alle Mænd..."

Frederik Bajer. Fotograf Emil Rye, ca. 1890

Bajers forslag blev rejst og efterfølgende stemt ned et utal af gange, før det i 1908 lykkedes at få flertal for kvindelig valgret. I første omgang ved valg til hjælpe-kasserne og kort tid derefter til sognerådsvalgene.

I Asminderød-Grønholt Sognekommune havde en mindre kreds af kvinder fulgt aktivt med i kvindesagen og i 1907 blev Kvindevalgretsforeningen i Fredensborg stiftet efter et

agitationsmøde med cand.polit. frk. Meta Hansen som hovedtaler på Hotel Store Kro. Månedens efter konstituerede bestyrelsen sig med realskolens bestyrerinde frk. Begtrup som formand, frk. Lillelund, fru Dessau og fru Høj og Albert Nielsen som bestyrelsesmedlemmer. I løbet af de første par år fik foreningen 91 medlemmer og gjorde sig bemærket inden for kvinderetskredse på landsplan ved at sende et telegram til regeringen med ordlyden:

"Hr. Konsejlspræsident Zahle!

Kvindevalgretsforeningen for Fredensborg og Omegn, samlet til Generalforsamling, forventer, at Regeringen snart opfylder sit Løfte og gennemfører Kvindernes politiske Valgret.

Anna Christensen, dirigent"

Også lokalt spillede valgretsforeningen en central rolle som arrangør af forskellige arrangementer.

Præludium til et sognerådvalg

Ved valgkampens begyndelse i januar 1909 var det intet, der tydede på, at Fredensborgs politiske kvinder i løbet af månederne omkring valget ville vække så stor postyr.

Den 15. januar bragte Avertissementstidende for Fredensborg og Omegn en notits om at Kvindevalgretsforeningen havde udpeget førstelærer Christensens hustru, Anna Christensen (født Høyer-Petersen), som sin kandidat til sognerådvalget i marts.

Fru Christensen var født i 1869 og mor til 3. Hendes kandidatur blev budt velkommen af avisen, der beskriver hende som en *"ærværdig*

Dame, for hvem vi kun har Sympathi.” Ydermere mente man, at hun kunne mobilisere en del vælgere til at stemme på sig.

Mens avisen var positivt indstillet over for fru Christensen, forholdt den sig mere afventende over for selve Kvindevalgretsforeningens rolle i valget pga. deres manglende udmelding om listeplaceringen. For på hvilken liste foreningen ønskede at få fru Christensen opstillet, herskede der usikkerhed. Blot var man sikker på, at de ikke ønskede at stille med deres egen liste, men derimod ønskede fru Christensen opstillet på en af de eksisterende lister.

Liste D

Foreningen af Grundejere i Fredensborg, Asminderød og Omegn havde i begyndelsen af 1908 ændret deres vedtægter, så foreningen fremover skulle arbejde for *”at der til Sogneraadet vælges saadanne Mænd, som vilde have Grundejernes Tarv for Øje.”*

Følgelig indkaldte foreningen i månederne op til valget i 1909 til møde med repræsentanter fra kommunens forskellige foreninger med det mål at nå til enighed om at danne en fælles liste for at styrke de lokale interesser i kommunen i det kommende sogneråd.

De fandt snart ud af, at en fælles liste ikke var mulig. Interesserne på landet og i byerne var simpelthen for forskellige. Dette resulterede i, at man med grundejerforeningen i spidsen dannede bylisten, Liste C, der skulle kæmpe for byens interesser.

En repræsentant for kvindevalgretsforeningen deltog i møderne forud for opstillingerne og præsenterede i den forbindelse en række mulige kvindelige kandidater. Men forgæves. Der kunne ikke opnås enighed om at opstille nogen af de kvindelige kandidater på byens liste.

Den delegerede for kvindevalgretsforeningen erkendte nederlaget og erklærede sig tilfreds med, at kvinderne blev repræsenteret gennem 2 mænd, der var fremtrædende inden for kvindesagen, nemlig dr. Dessau og Albert Nielsen.

I grundejerforenings årlige beretning gengiver kassereren grosserer F. Zachariae det videre opstillingsforløb sådan:

”Dette lykkedes ogsaa saaledes, at disse Interesser [byens] vilde have været fuldstændig sikrede, hvis ikke der var indtruffet en uforudset Omstændighed, nemlig den, at nogle Kvinder i sidste Øjeblik opstillede en særskilt Liste.”

Da tiden kom for indlevering af lister til sognerådsvalget, valgte enkeltpersoner fra Kvindevalgretsforeningen at opstille som Liste D, til stor overraskelse for bylisten, der mente, at de havde en klar aftale med kvinderne om at de ikke stillede særskilt op.

Fru Christensen var på dette tidspunkt stille gledet ud af historien og hovedrollen blev i stedet for indtaget af frk. Begtrup.

Louise Begtrup (1853 – 1914), havde efter moderens død overtaget realskolen i Fredensborg. Samtidig med ledelsen af denne var hun medstifter af Kvindevalgretsforeningen i Fredensborg, bestyrelsesmedlem af Sønderjysk Forening og i 1909 initiativtager til Liste D. Hun beskrives flere steder som en ildsjæl, der engagerede sig i lokalområdet.

Louise Begtrup (bagest) ca. 1895. Udsnit af fotografi af Frk. Begtrups private realskole. Fotograf M. Petersen

Problemet med Liste D

Kvindernes beslutning om at opstille som Liste D resulterede efterfølgende i en heftig debat, hvor især frk. Begtrup med hårde ord blev beskyldt for bevidst at bekæmpe bylisten.

Det kan virke forbløffende, at Kvindevalgretsforeningens beslutning vakte så stor opstandelse og resulterede i den personhætz, vi ser i Avertissementstidendes dækning af sagen.

Sagen bør ansues fra 3 vinkler: en realpolitisk, en personlig og en principiel.

Det principielle problem lå i, at foreningen i månederne op til valget havde givet udtryk for, at de ikke ville stille med deres egen liste, men tværtimod stillede sig tilfredse med at blive repræsenteret gennem dr. Dessau og Albert Nielsen.

At de kort tid inden tidsfristen udløb alligevel valgte at opstille Liste D, vakte stor forargelse blandt stillerne af Liste C, bylisten.

Ifølge referatet fra grundejerforeningens generalforsamling forsvarede frk. Begtrup sig efter valget med, at hun ikke havde kendskab til denne aftale og derfor ikke bevidst havde forbrudt sig mod nogen.

Det er et faktum, at hun ikke selv deltog i møderne omkring listedannelserne, men det forekommer usandsynligt, at hun som formand for Kvindevalgretsforeningen ikke har vidst besked.

Rødstrømper og mandshauvinister?

Dernæst er der ingen tvivl om, at en del af problemerne mellem Liste C og Liste D skyldtes personlige uoverensstemmelser.

Det ville være så nemt at påstå, at kvinderne blev udelukket af mændene blot fordi de var kvinder, men det ville være en forsimplet og stereotypisk antagelse.

Flere gange nævnes det, at de etablerede lister gerne havde set fru Christensen som kandidat, men at hun slet ikke kom i spil under de endelige forhandlinger. Det fremgår ikke hvorfor hun forsvandt.

I stedet foreslog Kvindevalgretsforeningen en række kandidater, som listestillerne bag liste C ikke kunne blive enige om at acceptere.

I den efterfølgende debat i Avertissementstidende beskrives problemet således: *"Fru Christensen havde nemlig blandt mange andre gode Egenskaber det store Fortrin, at hun havde mange Vælgere for sig. Frk. Begtrup havde derimod en bedrøvelig Mængde imod sig, og det ikke alene blandt Mændene, men ogsaa blandt Kvinderne"*

Denne kritik af frk. Begtrup er langtfra enestående men dukker tværtom op flere gange i tiden efter valget, hvor hun og frk. Olga Frandsen, der ligeledes stod bag Liste D, beskyldes for at have forpurret enhver chance for at en kvinde kunne komme i sognerådet og *"... ved deres umodne, planløse Opstilling [...] og ved deres hele Agitation givet Modstanderne af Kvindernes Valgret glimrende Vaaben i Hænde[...] Med en utrolig Mangel paa Selvkritik trængte hun [frk. Olga Frandsen] sig frem paa Arenaen. Død og Pine! Hun skulde nok vise Borgerskabet, hvordan Madposen skulde skæres."*

Således skrives der i Avertissementstidende.

Det er måske ikke så mærkeligt, at kvinderne tog kritikken ilde op, til trods

for redaktør Valdemar Seegers påstand om, at det ikke var personligt ment.

*Kommunesekretær og redaktør
Valdemar Seeger. Fotograf ukendt.*

Personheten mod kvindelistsens repræsentanter gik imidlertid også den anden vej. I begyndelsen af april 1909 valgte Seeger at stoppe med sine skrivelser om Liste D. Ifølge Seeger selv skete dette for at undgå at blive beskyldt for chikane mod frk. Begtrup, men også fordi *"... at der mod mig er foretaget et (ganske vist mislykket) Skridt, sigtende til ved økonomiske Tryk at lægge Baand paa min ved Grundloven hjemlede Ytringsfrihed. Det er kommet mig for Øre, at en af de ærede Stillere – frk. Olga Frandsen – har været medvirkende hertil."*

At der fra personerne bag Liste D har været nogle frustrationer over for bylisten, der ikke ville acceptere deres kandidater bliver tydeligt i en udtalelse fra Liste D (der senere blev citeret i Avertissementstidende) om, at hvis det lykkes Liste D at splitte vælgerne mellem Liste C og D *" må Stillerne af Bylisten bære ansvaret."*

Erklæringen tyder på, at nogle af medlemmerne i Kvindevalgretsforeningen reelt ikke var så tilfredse med kompromiset om at opstille dr. Dessau og A. Nielsen, som der blev givet udtryk for i Avertissementstidende. Det er oplagt, at se oprettelsen af Liste D som en reaktion på, at kvinderne blev forbigået på opstillingsmøderne til Liste C.

Kampen mellem Land og By

Da det ikke havde været muligt, at samle en fællesliste for både land og by, forudså man, at valget ville blive en kamp mellem de 2 grupper.

Dette gjorde Liste C mærkbar skeptisk overfor kvindernes liste. Kvinderne citeres nemlig for at have ført valgkamp med ordene: *"Enhver Kvinde bør stemme paa Kvindernes Liste uden Hensyn til, om man derved splitter stemmerne og skader Bylisten"*.

Man risikerede derved, at kvindernes liste ville få realpolitiske konsekvenser i det fremtidige sogneråd og ud fra kvindernes udmelding tydede det ikke på, at bylisten ville få mange chancer for at få gennemført sin politik.

Erklæring.

Paa givne Foranledning skulle vi herved udtale, at der paa det Møde, hvor Listen til Sogneraadsvalet blev vedtaget, af Kvindevalgretsforeningens Delegerede, Frk. Claudi, paa Forespørgsel blev udtalt, at de Delegerede vel var misfornøjede med, at ingen Kvinde blev optaget paa Listen, men at der af Hensyn til Byinteresserne ikke vilde blive opstillet nogen Særliste fra Kvindernes Side. Hertil sluttede Fru Desjau sig.

Fredensborg, Åsminderød, Sletten,
den 3. April 1909.

Chr. Shaw,   **J. Zachariae,**
Højesteretsfagfører.   Grosferer.

P. Hansen,   **G. M. Krüger,**
Lømrer.   Lømrermester.

A. Henriksen,
Stomagemester.

Grevenskov Gaastenskjold,
Kammerherre.

A. P. Hansen,   **A. Heinrichsen,**
Stræddermester.   Lømrer.

L. Rasmussen,   **Albert Nielsen,**
Slotsassistent.   Arbejdsmand.

P. Chr. Petersen,   **Jugv. Kristensen,**
Fodermester.   Bagermester,
Lorpen.   Sletten.

Jens Peter Jensen Morbror,
Fisker,
Sletten.

En række af sognets mest fremtrædende mænd anså det for nødvendigt offentligt at bevidne, at Kvindevalgretsforeningen brød deres aftale ved dannelsen af Liste D.

Avertissementstidende for Fredensborg og Omegn 15. april 1909.

Valgresultatet endte med 7 pladser i sognerådet til byen og 8 til landet. Spørgsmålet er, om de 51 stemmer, der gik tabt på Liste D, havde været afgørende for om det var byen eller landet, der vandt den sidste plads i sognerådet.

I et indlæg fra P. P. Schack, der stemte på Liste D, argumenterer han for, at bylisten ikke kunne vide sig sikker på, at de havde fået den 8. plads, hvis kvindelisten ikke var blevet opstillet. Mange af listens vælgere ville nemlig alligevel ikke have stemt på bylisten, idet de var uenige i deres ønsker for kommunens udvikling.

Endvidere argumenterer han for, at flere af Liste D's vælgere var kvinder fra landet, der kun kunne komme til at stemme på en kvinde ved at stemme på Liste D. De ville altså aldrig have stemt på bylisten alligevel. Måske bylistens tab ikke i så

høj grad skyldtes kvindelisten som andre faktorer?

Hvor Schack havde sine oplysninger fra, uddyber han ikke nærmere, og vi kan derfor ikke vide med sikkerhed om hans argumenter er velbegrundede.

Sikkert er det imidlertid, at repræsentanter for bylisten mente, at det var nødvendigt, at "vidne" i sagen om hvorvidt Kvindevalgretsforeningen havde sagt det ene eller det andet på mødet forud for sammensætningen af valglisterne, at de publicerede en erklæring i Avertissementstidende om at den delegerede fra Kvindevalgretsforeningen, fru Claudi, havde lovet, at foreningen ikke ville stille med deres egen liste. Dette blev bevidnet af fru Dessau.

En afslutning og en ny begyndelse

Enden på historien om Liste D blev et valgnederlag. Med 4,2 % af stemmerne lykkedes det ikke listen at få en kvinde i sognerådet og på den efterfølgende generalforsamling måtte frk. Begtrup tage konsekvensen af det dårlige valg og træde af som formand til fordel for fru Dessau.

Den store uvilje mod frk. Begtrup, der udpensles i Avertissementstidende, ser imidlertid ikke ud til at have

været fremherskende i Kvindevalgretsforeningen,

Dr. og fru Dessau på havetrappen i Villa Godthaab. ca. 1915 Fotograf Oskar Johansen

hvor hun også i årene fremover bestred forskellige poster.

Med fru Dessau som formand fik foreningen en repræsentant, der var respekteret både blandt kvinderne og mændene. Både hun og fru Høj var velkendte inden for kvindesagen og i Fredensborg generelt. De sad begge i sognerådet i én periode fra 1913 – en periode der markerer kvinderollens skift fra umyndig til politisk ligeværdig med manden.

Litteratur

Ernst Tursø, Til Gavn og Glæde. Fredensborg og Omegns
Grundejerforening 1903-2003

Avertissementstidende for Fredensborg og Omegn

Årgang 1908

Årgang 1909

Årgang 1913

Tidsskriftet Kvindevalgret

1909:12

1914:10